

O prezývkach železničných rušňov

Martin Ološtiak

Inštitút slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita, Prešov

0 Úvod

V príspevku sa pozornosť sústreďuje na jazykovoštruktúrnu, lexikálnomotivačnú a pragmatickolingvistickú charakteristiku špecifického typu lexikálnych jednotiek – prezývok železničných rušňov (ďalej PR). Pokiaľ je nám známe, v slovakistike sa tejto otázke doteraz nevenovala pozornosť. V práci preto len stručne poukážeme na niektoré aspekty skúmanej problematiky. Bohatý lexikálny materiál sme získali Podrobnejšia analýza veľkého množstva dokladového materiálu, ktorý sme získali z dostupných internetových zdrojov; porov. [I-1] – [I-5], preto pokladáme za záležitosť ďalšieho výskumu v tejto oblasti.

Možno konštatovať, že železničná doprava je fenomén. Ved' napríklad kto z malých chlapcov netúži byť rušňovodičom? Ktoré dieťa sa neteší na cestu vláčikom? Túžby a obdiv z detstva u niektorých pretrvávajú aj v dospelosti. Siderodromofília, resp. horovovejšie vlakofília sa prejavuje rozličnými spôsobmi. Niektorí cestovanie vlakom jednoducho len uprednostňujú bez ohľadu na pragmatické dôvody, ktoré sú však dôležité pre širokú cestujúcu verejnosť (napr. rýchlejšie, pohodlnejšie a bezpečnejšie dopravenie sa z bodu A do bodu B¹). Niektorí so záujmom čítajú všetku dostupnú literatúru o železnici. Vytváranie rozličných internetových komunít sa výrazne dotklo aj železničných fanúšikov, ktorí majú možnosť diskutovať a prispievať do viacerých železničných portálov, ako aj vytvárať si vlastné blogy.² Iní sa s veľkým zanietením venujú železničnému modelárstvu. Výsledkom ich snahy sú nezriedka famózne diela s neobyčajným zmyslom pre detail a s dávkou poriadneho technického kumštu.³ Špecifickú kategóriu tvoria tzv. šotouši, teda zanietenci, ktorí fotografujú všetko, čo sa týka železnice (a všeobecnejšie verejnej dopravy), najmä vlaky a rušne (bližšie porov. Konečná, 2008).⁴

---

¹ Toto konštatovanie na Slovensku platí predovšetkým v diaľkovej doprave. Napr. cesta z Košíc do Bratislavy vlakmi kategórie IC (InterCity) trvá približne päť hodín a vlakmi kategórie R (rýchlik) približne šesť hodín, zatiaľ čo autobusové linky túto trasu absolvujú za sedem až osem hodín.

² Asi najznámejším je portál www.vlaky.net [I-6], ktorý funguje od roku 2004. Niektoré z ďalších stránok možno nájsť na týchto adresách: [I-7], [I-8], [I-9]; porov. aj odkazy na stránke [I-10]. V súvislosti so spomínanou myšlienkou o železnici ako fenoméne iste nebude náhoda, že vznikajú takéto „železnico“ orientované internetové stránky. O existencii obdobných portálov zameraných na autobusovú dopravu nateraz nemám vedomosť.

³ Bohatú fotodokumentáciu a diskusiu o železničnom modelárstve porov. napr. v [I-11].

⁴ Karikatúristicky, humorne, ale zároveň s nemalou dávkou realizmu sa o životnom príbehu jedného šotouša možno dočítať napríklad na adrese [I-12].

1 PR z komunikačného hľadiska

PR možno zaradiť do skupiny železničiarkeho sociolektu, resp. komunikačného registra železničnej/železničiarkeho lexiky (o vymedzení komunikačného registra porov. Slančová, 1999; Gálisová, 2002, v tlači). PR používajú jednak železničari, jednak železniční fanúšikovia a „sympatizanti“. O železničiarkeho slangu pomerne podrobne písal J. Hubáček (1981, s. 29 – 66), ktorý poukázal aj na všeobecné komunikačné okolnosti fungovania tohto druhu komunikačného registra (významná úloha železničnej dopravy na území bývalého Česko-Slovenska a, dodajme, že to platí aj pre nástupnícke štáty, stupeň uzavretosti, resp. otvorenosti železničiarkeho komunity – veľký počet pracovníkov, ktorí sa podieľajú na fungovaní tohto druhu dopravy a ktorí nemusia byť primárne len železničari⁵, stav rozpracovanosti železničného názvoslovia a i.). Citovaný autor v súpise lexikálnych jednotiek tvoriacich železničný sociolekt v osobitnej časti uvádza aj PR (porov. Hubáček, 1981, s. 35 – 42, časť 2. Názvy lokomotív; Zákutný, 1987).

Rozsiahlosť a pestrosť tejto časti železničiarkeho lexiky sa odôvodňuje takto: (1) počas existencie železnice sa na koľajach vystriedalo veľké množstvo hnacích vozidiel; (2) na rušne sa kládli rozličné prevádzkové nároky vyplývajúce zo špecifiky traťových pomerov; (3) veľká a kvalitná tradícia výroby rušňov v bývalom Česko-Slovensku; (4) mohutnosť a zložitnosť lokomotív, ktoré si vyžadovali a vyžadujú komplexnú a dôkladnú odbornú starostlivosť, viedla, ako poznamenáva autor, najmä v starších generáciách rušňových čiat k vytváraniu až intímneho vzťahu k týmto strojom (Hubáček, 1981, s. 35).

2 PR z onomastického hľadiska

PR možno zaradiť do onymickej triedy chrématoným, t. j. názvov ľudských výrobkov, ktoré nie sú fixované v teréne. Ďalej možno uvažovať o dvoch skupinách: (1) **viacdenotátové** PR, sérionymá, pomenúvajúce typ, model, sériový výrobok (rušňový rad, séria sa v numerickom označení vyjadruje prvými tromi číslicami; porov. ďalej); (2) **jednodenotátové** PR – v rámci daných typov, radov sa pomerne často stretávame s pomenovaniami konkrétnych rušňov; napr. rušne radu 754 s prezývkou *Okuliarnik* majú tieto individuálne prezývky: *Michaela* (754.010), *Beátka* (754.033), *Renátka* (754.055), *Erotika* (754.069), *Júlia* (754.072).

Rušne majú oficiálne len numerické (v minulosti alfanumerické) označenia, ktoré sa zakladajú na striktných technických normách.⁶ Jazykovú nomináciu prostredníctvom prezývok možno chápať aj ako prostriedok humanizácie. PR sú produktom pomenovacej potreby, ktorá pramení z neoficiálnych komunikačných situácií. PR vznikajú ako

---

⁵ Po rozdelení Česko-Slovenska pochopiteľne došlo aj k rozdeleniu Československých dráh (ČSD). Nástupnícka organizácia na Slovensku – Železnice Slovenskej republiky (ŽSR) – sa po rôznych transformáciách a reštrukturalizáciách rozdelila postupne na tri časti: ŽSR (Železnice Slovenskej republiky – zabezpečuje infraštruktúru; porov. <http://www.zsr.sk/>), ZSSK (Železničná spoločnosť Slovensko, a. s. – zabezpečuje osobnú dopravu; porov. <http://www.zssk.sk/>), a ZSSK Cargo (Železničná spoločnosť Cargo Slovakia, a. s. – zabezpečuje nákladnú dopravu; porov. <http://www.zscargo.sk/sk/>).

⁶ Bližšie o označovaní hnacích vozidiel sa možno dočítať v inštruktívnom trojdielnom článku Z. Zlinského: [I-13] – [I-15]; porov. aj [I-16], [I-17].

prejav familiárneho až intímneho vzťahu železničiarov a železničných fanúšikov k veľkým a komplikovaným technickým zariadeniam (porov. vyššie).

Neoficiálnosť spôsobuje uvoľnenosť onymickej normy, čo zapríčiňuje pomerne rozsiahlu polyonymiu (porov. aj 6.1), napr. rušeň radu 754 má prezývky *Okuliarnik, Kobra, Štvorka*; motorový vozeň radu 810, resp. 812 má prezývky *Autobus, Akvárko, Český Šinkansen, Fofrcuk, Hókaidó, Chudák, Kostotras, Krabička, Kredenc, Kufor, Lokálbus, Metro, Orchestrion, Plazivec, Plevel, Railbus, Skleník, Spotený plech, Sračka predraná, Šiml na kolejiách, Š(l)ukafon, Technoparty, Úbožiak, Bimbo* (zahrnuté sú aj pomenovania z českého jazykového prostredia); porov. obr. 13 a 14.

3 PR zo všeobecného hľadiska motivácie a nominácie

Na tvorbu PR majú vplyv najmä tieto všeobecné faktory:

Čas. Napríklad prezývka *Favorit* vznikla vtedy, keď začali byť populárne automobily Škoda Favorit. K tomu v jednom internetovom článku nachádzame takýto komentár: „V časoch, keď začali rušeň 731 prichádzať na Slovensko, boli medzi motoristami populárne automobily ŠKODA Favorit. Ako nám povedalo viac rušňovodčov, išlo v tom čase o zaujímavé rušne, ktoré boli v porovnaní so staršími strojmi, na ktorých pred tým jazdili, „živé“ a na stanovišti priestranné. Prirovnávali to k prechodu zo ŠKODY 100 na Favorit...“ [I-19].

Priestor (regionálna determinovanosť PR, napr. *Rakaňa* – výraz známy na východnom Slovensku: rozličné vysvetlenia 1. „žaba“ (daný rušeň má zelenú farbu), 2. podľa rachotiaceho zvuku húkačky na základe podobnosti s bučaním kráv, ktoré sa volali *rakane*).

Rozličná typológia a symbolické označenie druhov rušňov podľa technických noriem a konvencií, napr. rušne podľa pohonu: parné, dieselové, elektrické, rušne podľa účelu: posunovacie, nákladné, osobné, rýchlikové, univerzálne; numerické a alfabetické označenia, farebné nátery a pod. Väčšia spätosť onymického znaku s mimojazykovou skutočnosťou v porovnaní s apelatívami je v onomastike dobre známa. Prejavuje sa to aj v skupine PR. Vonkajšie okolnosti charakterizujúce onymické denotáty sú pri charakteristike PR dôležité, lebo v mnohých prípadoch sú kľúčom, resp. aspoň pomôckou pri určovaní pomenovacích motívov. Napríklad farba náteru na elektrických rušňoch v istom období signalizovala druh napájacej sústavy, ktorý sa reflektuje aj v numerickom označení. Zelená farba – jednosmerný prúd (3kV), ktorým je napojená severná časť elektrifikovaných tratí na Slovensku (ide o rušne s prvou číslicou 1 v prvom trojčíslí, napr. 163), červená farba – striedavý prúd (25 kV 50 Hz; južná časť Slovenska) (ide o rušne s prvou číslicou 2 v prvom trojčíslí, napr. 263),⁷ modrou farbou boli označované viacsystémové rušne (ide o rušne s číslicou prvou 3 v prvom trojčíslí, napr. 363). Od roku 2006 ZSSK v rámci firemnej stratégie začala prefarbovať svoj rušňový a vozňový park podľa jednotnej červeno-bielo-sivej farebnej schémy, ktorá dostala prezývku *Blonski* (podľa autora, dizajnéra Daniela Blonského; bližšie porov. [I-21]). Okrem toho v súčasnosti na slovenských tratiach jazdia dva rušne s reklamnými nátermi, prezentujúcimi spoločnosť Coca-Cola Slovakia

⁷ Okrem týchto dvoch napájacích sústav sa na území Slovenska nachádza aj krátky úsek so striedavým prúdom 15 kV 16 2/3 Hz (Bratislava, Petržalka – Kitsee Gr./št. hranica; dĺžka: 2,3 km) a úzkorozchodné trate (porov. obr. 1).

(rušeň 362.015) a Spoločnú zdravotnú poisťovňu, a. s. (rušeň 362.002).⁸ K celému odseku porov. obrázky 1 – 7 v prílohe.

4 Triedenie PR

V tejto súvislosti sa ako inšpiratívna ukazuje klasifikácia prezývok osôb (Patráš, 1996), v ktorej sa vymedzuje päť skupín a s ktorou možno viesť analógie aj pri úvahách o klasifikácii PR:

a) **Konotačné prezývky** – tvorené z rodného mena alebo priezviska nositeľa prezývky, napr. *Budinský* → *Buďo*, *Zelovič* → *Zelo*, *Peter Šedivý* → *Peše*. Z PR sem možno zaradiť jednotky, tvorené na základe technických označení celých rušňov alebo ich súčastí: napr. *Eso* (podľa staršieho označenia typu dvojsystémového elektrického rušňa ES), *Bobina*, *Cecilka* (podľa technického označenia Bo´Bo´, resp. Co´Co´) (obr. 8 – 9),⁹ *Pegas* (podľa vykurovacieho agregátu PG 500).

b) **„Exteriérové“ prezývky** (podľa fyzického vzhľadu nositeľa prezývky): napr. *Žirafa* (o vysokom človeku), *Kučer* (má brčkavé vlasy), *Tvaroh* (biela farba pokožky). Pri PR je to analogické, motívom vzniku prezývky je vonkajší vzhľad, nejaká charakteristická črta vo „fyzionómii“ rušňa: *Laminátka*, *Plecháč* (podľa laminátovej, resp. plechovej skrine) (obr. 10, 11), *Banán* (podľa farby náteru) (obr. 12), *Šestkolák* (podľa počtu náprav) (obr. 9), *Okuliarnik* (podľa orámovanej časti stanovišťa rušňovodiča) (obr. 13).

c) **„Interiérové“ prezývky** – podľa psychických či charakterových vlastností nositeľa prezývky: napr. *Táradlo* (človek, ktorý veľa rozpráva), *Smejo* (človek, ktorý má stále dobrú náladu). Rušne, prirodzene, charakterové vlastnosti nemajú. V súvislosti so spomínaným emocionálnym vzťahom železničiarov a železničných fanúšikov sa však možno stretnúť s prezývkami, ktoré sú dôkazom animalizácie a antropomorfizácie. Prostredníctvom PR sa rušňom pripisujú vlastnosti zvierat a ľudí, napr. *Bastard* (podľa nesúlady medzi náterom a typov príslušného elektrického rušňa; obr. 15),¹⁰ *Somár*, *Veľký somár* (podľa nevyspytateľnosti súvisiacej s poruchami elektroniky; obr. 16).

d) **Aluzívne prezývky** – podľa filmových postáv, rozprávkových bytostí, známych osobností a pod.: napr. *Šmolinka* (podľa rozprávkovej postavičky), *Agassi* (podľa známeho tenistu). Alúzia na existujúce vlastné mená známych denotátov sa opiera o fyzickú aj mentálnu podobnosť, situačnosť, spoločný predmet činnosti a pod. (napr. spomínanú prezývku Agassi dotyčný dostal kvôli tomu, že hrá tenis). Z PR sem možno zaradiť napr. lexémy *Karkulka* (podľa náteru, obr. 17), *Bardotka* (podľa známej herečky, na základe vypuklej prednej časti, ktorá pripomína ženské poprsie, porov. aj prezývku *Cecaňa*; obr. 18), *Hektor* (podľa mýtického hrdinu), *Kyklop* (podľa mýtckej postavy);

⁸ O reklamnom rušni 362.015 porov. [I-22], o reklamnom rušni 362.002 porov. [I-23].

⁹ **B** = dvojnápravový, **C** = trojnápravový, **o** = s individuálnym pohonom dvojkolia, ´ = v osobitnom podvozku; porov. [I-24], [I-25].

¹⁰ Porov. vysvetlenie: „Pri pohľade zvonku je to typická princezná, no keď sa začne rozbiehať, prekvapí Vás zvuk cvakania stykačov, podľa čoho si poviete, veď to je nejaká zmeska – „Bastard“! Prakticky to znamená, že rušne v tejto karosérii majú tyristorovú reguláciu, avšak tento typ má odporovú.“ [I-18] (pravopisná a štylistická úprava M. O.).

e) **Situačné prezývky** – podľa výraznej udalosti, záľub, sklonov a pod.: napr. *Doktor* (nosiť mal veľa úrazov), *Cukrík* (vždy má so sebou cukríky). Z PR sem možno zaradiť napr. *Žehlička* (ide o rušeň slúžiaci na posun, po stanici chodí z jednej strany na druhú podobne ako žehlička; obr. 19); *Spotený plech* (v lete sa cestujúci v motorových vozňoch s touto prezývkou často potia; obr. 14).

5 PR z hľadiska lexikálnej motivácie

Na viacerých miestach sme konštatovali, že inšpiratívnosť a univerzálnosť lexikálno-motivačnej teórie J. Furdíka (súhrnne v práci *Teória motivácie v lexikálnej zásobe*, 2008) spočíva okrem iného v možnosti jej aplikácie pri analýze akéhokoľvek lexikálneho materiálu. Túto skutočnosť možno zdokladovať aj na príklade PR.

Vo Furdíkovom prístupe sa počíta so všeobecnou platnosťou princípu motivácie (v opozícii k prístupu F. de Saussura, kde sa zdôrazňuje arbitrárnosť jazykového znaku), vyčleňuje sa sedemnást typov lexikálnej motivácie, upozorňuje sa na dynamiku a podčiarkuje sa kooperácia jednotlivých motivačných typov (bližšie Furdík, 2008).

V nadväznosti na posledný poznatok – motivačnú kooperáciu, resp. všeobecnejšie motivačné vzťahy – možno všetky PR (ale aj prezývky osôb) charakterizovať ako výsledok spolupôsobenia onymickej a sociolektickej motivácie (onymicky motivované sú vlastné mená, sociolekticky motivované sú lexémy preferenčne používané istou societou; termín *sociolektická motivácia* je odvodený od termínu *sociolekt*). L. Klimeš (1968) uvažuje o slangových vlastných menách. PR sú typom proprií, ktoré vytvára a používa societa železničiarov a železničných nadšencov.

Spoluprácu s ďalšími motivačnými typmi možno rozdeliť do dvoch skupín: (1) Spolupráca s motivačnými typmi, ktoré majú nominačnú funkciu. Pri analýze tohto typu kooperácie odpovedáme na otázku, akým spôsobom sa príslušná prezývka vytvorila. (2) Spolupráca s nenominačnými motivačnými typmi, ktoré možno členiť podľa rôznych kritérií (porov. 5.2).

5.1 Spolupráca s nominačnými typmi lexikálnej motivácie

Spôsoby vzniku PR predstavujú komplikovanú problematiku a úplne sa nekryjú s témou vymedzenou v nadpise tejto podkapitoly. Na tomto mieste preto len zjednodušene načrtujeme spôsoby vzniku PR na základe pôsobenia príslušných motivačných typov (bez ambície o vyčerpávajúcu analýzu).

Slovotvorná motivácia – tvorenie na základe zmeny morfematickej štruktúry existujúceho pomenovania: *šesť kolies* → *Šesťkolák* (181, 182, 183), *všade bola* → *Všadebolka* (rad 354.1), *tyristor* → *Tyristorka* (rad 111), *laminát* → *Laminátka* (rad 240), *plech/plechový* → *Plecháč* (rad 242), *mazut* → *Mazutka* (555.3).

Syntaktická motivácia – tvorenie viacslovných PR: *Modrá Laminátka* (rad 340), *Malá Bobinka* (rad 100), *Široká Dvojička* (rad 125.8), *Tasmánsky diabol* (rušeň 240.013), *Zelený Anton* (rad 486.0), *Žabia tlama* (rady 451, 452), *Slovenská Krysa* (rad 350), *Podtatranský orol* (rad 755), *Splašený kredenc* (rad 801).

Interlingválna motivácia – preberanie z cudzích jazykov a následná onymizácia a adaptácia: napr. *Fofrcuk* (rad 810), *Štokor* (rad 475.0), *Pielstick* (rad 735).

Sémantická motivácia – jednoduchá proprializácia apelatívnych lexém.: napr. *Ponorka* (rad 730), *Rosnička* (rad 710), *Žehlička* (rady 110, 111), *Dvojičky/Stereo* (rad 131), *Banán* (rady 150, 151), *Princezná* (rad 263), *Gorila* (rad 350), *Pantograf* (rady

451, 452, 460, 470), *Šľachtičná* (rad 475.1), *Erotika* (podľa koncového dvojčísła 754 069). O kombinácii sémantickej a morfolologickej motivácie možno uvažovať pri onymizácii nesubstantív, napr. *Hrbatá* (rad 130), *Ušatá* (rad 456), *Zamračená* (rad 749).

K tomuto typu motivácie pripájame jednu poznámku. O sémantickej motivovanosti sa bežne uvažuje v prípadoch derivačnej polysémie (sekundárny význam je odvodených primárneho, resp. primárnejšieho významu). V prípadoch jednoduchej proprializácie apelatív ide o odlišný proces. J. Dolník (2007, s. 60 – 61) vo výklade rôznych aspektov fungovania princípu analógie vo frazeológii poukazuje na analógiu so sémantickou, druhotnou motiváciou, pri ktorej sa uplatňuje fiktívna ekvivalencia referentov, viazaných na príslušné významy. Vo vzťahu nefrazeologickej konštrukcie (uvádza sa príklad *padla kosa na kameň*), ktorá sa vyznačuje statusom sémantickoštruktúrnej motivovanosti (forma je motivovaná príslušnou sémantickou štruktúrou) a súvzťažnej idiomatizovanej konštrukcie (frazéma *padla kosa na kameň*) namiesto polysémie J. Dolník navrhuje hovoriť o **ambisémii**. Pri frazéme sa teda abstrahuje od sémantickoštruktúrnej motivovanosti, čím sa dáva priestor na uplatnenie frazeologickej referencie: „Sémantická štruktúra motivujúca výrazovú štruktúru sa transponuje do pozície vehikula obrazného vyjadrovania za sprievodu idiomatizácie výrazu, čiže sa stáva prostriedkom iracionálneho zobrazenia výseku sveta.“ (Dolník, 2007, s. 61). O analogickom procese by sme mohli uvažovať aj na rovine apelatívum → proprium. Výsledkom proprializácie nie je len nový (onymický) význam existujúcej lexémy, ale celá nová (propriálna) lexéma: *gorila* → *Gorila*. Aj keď medzi významom apelatívneho motivantu (napr. *gorila*) a propriálneho motivátu (*Gorila*) si používatelia jazyka viac alebo menej uvedomujú súvislosť, ktorá sa zakladá na fundácii (objasňuje sa motív, prečo ručne radu 350 dostali prezývku *Gorila*), apelatívny motivant a propriálny motivant vstupujú do vzťahu medzysystémovej homonymie, ide o jednotky z odlišných lexikálnych úrovní (proprium sa vyznačuje onymickou sémantikou; porov. Blanár, 1996).

Paradigmatická motivácia. Aj keď paradigmatická motivácia sama osebe nemá nominačnú schopnosť (teda schopnosť utvoriť lexikálnu jednotku), v niektorých prípadoch pri tomto type možno uvažovať o podpornej nominačnej funkcii. Napríklad podkladom vzniku prezývok *Eso*, *Coca-Cola*, *Bobina* bol jednak vzťah paronymie (*ES* – *Eso*, *Bo*´*Bo*´ – *Bobina*, *Co*´*Co*´ – *Coca-Cola*), jednak vzťah homonymie s existujúcimi apelatívami a propriami (*eso* – *Eso*, *Bobina* – *Bobina*, *Coca-Cola* – *Coca-Cola*).

5.2.1 Transonymizácia

Proces transonymizácie primárne nemožno vysvetliť prostredníctvom pôsobenia motivačných typov s nominačnou funkciou. Transonymizáciu ako prechod lexémy z jednej onymickej triedy do inej onymickej triedy (napr. Šrámek, 1999) z pohľadu lexikálnomotivačnej teórie charakterizujeme ako onymickú transmotiváciu (zmenu onymickej motivácie). O onymickej transmotivácii možno uvažovať nielen na úrovni onymických tried (makrotried: antroponymá, typonymá, chrématonymá), ale aj na úrovni podtried (napr. rodné meno → priezvisko; chrématonymum v podtriede X → chrématonymum v podtriede Y)

K onymickej transmotivácii môže dochádzať:

- bez podpory iných motivačných typov – ide o vlastnú transonymizáciu, napr. *Dáša* (antroponymum) → *Dáša* (263.002); model dávania prezývok konkrétnym ruš-

ňom (nie radom rušňov) podľa ženských rodných mien je veľmi produktívny, porov. zoznamy prezývok na stránkach [I-1] – [I-5];

- za asistencie iných motivačných typov, napr. interlingválnej motivácie (*Moby Dick* [rad 471]), slovotvornej motivácie (*Calex* → *Calexka* [rad 471]).

5.3 Spolupráca s nenominačnými typy lexikálnej motivácie

Spolupráca s ostatnými motivačnými typmi rezultuje do rozličných príznakových prvkov podieľajúcich sa na výslednej charakteristike PR, napr. teritoriálna motivácia (*Rakaňa* – z východoslovenských nárečí); ale najmä expresívna motivácia, v ktorej sa najexplicitnejšie odrážajú citovo-hodnotiace komponenty pomenovateľov: *Pind'o/Prnd'o* (Pendolino, rad 680), *Kozomrd* (rad 714), *Plevel* (rad 810), *Smrad'och*, *Hydrokurva* (rady 852, 853), *Chrochtadlo* (rad 860), *Ruská kurva* (rad 781).

6 Asymetrický dualizmus a PR

6.1 Polyonymia

Vychádzajúc z koncepcie V. Blanára (1996), v súvislosti s polyonymiou (mnoho-
mennosťou, existenciou viacerých pomenovaní jedného denotátu) možno sformulovať
tento v zásade triviálny poznatok. Keďže ide o súbor stylisticko-pragmaticky rovno-
cenných¹¹ pomenovaní jedného onymického objektu, členy polyonymického radu sa
vyznačujú identickou designáciou, ako aj rovnakou „štartovacou čiarou“ pre konštituo-
vanie informačno-encyklopedickej zložky onymického obsahu (teda individuálneho
vedenia o denotáte).

Polyonymia je v neoficiálnej onymii pomerne frekventovaným javom. Dokazujú to
aj PR. Napríklad z celkového počtu 46 radov rušňov a jednotiek elektrickej trakcie sa
polyonymiou vyznačuje 30 radov (porov. [I-3]), napr. *Vrecková Bobina*, *Bobinka*, *Ma-
lá Bobinka* (rad 100), *Pantograf*, *Ponorka*, *Žabia tlama*, *Lochneska* (rad 452). Pri po-
lyonymii sa do popredia okrem príčin, prečo k tomuto javu vlastne dochádza, dostáva
aj otázky komunikačno-funkčnej determinovanosti, frekvencie, konkurencie či moti-
vovanosti jednotlivých pomenovaní. K poslednému bodu porov. napr. rovnaký motív
pri utvorení členov polyonymického radu: *Dvojička*, *Dvojča*, *Dupliak*, *Stereo* (rad 131;
ide o dve vozidlá spojené do jedného celku, obr. 20); na základe rozličného motívu
vznikli napr. pomenovania *Rakaňa*, *Šesťkolák*, *Coca-Cola*, *Cecilka* (rad 183).¹²

6.2 Polyreferencia (viac denotátov, rovnaká designácia, odlišná informačno- encyklopedická zložka, jedna forma)

Opačným prípadom než polyonymia je jav, keď jedna prezývka označuje viaceré
rady rušňov. Tu sa ako relevantné ukazuje brať do úvahy fakt, či ide o konštrukčne
príbuzné alebo konštrukčne nepríbuzné rušňové rady. V. Blanár (1996, s. 137n.)
v súvislosti s problematikou onymickej polysémie (a homonymie) za dôležitý činiteľ
pri konštituovaní a fungovaní antroponymie pokladá pokrvnú príbuznosť. Ako poly-

¹¹ Samozrejme, v polyonymickom rade sa môžu nachádzať aj propriá patriace do odlišných
onymických podtried, napr. priezvisko *Kotrlec*, hypokoristikum *Peťo* a prezývka *Kotr*.

¹² *Rakaňa* – podľa sfarbenia, *Šesťkolák* – šesť náprav, *Coca-Cola*, *Cecilka* – technické
označenie Co'Co'; porov. pozn. 9 a obr. 9.

sémické potom hodnotí pomenovania takých denotátov, ktoré sú si blízke vecne aj obsahovo (designáciou), napr. pri menách príbuzných osôb (napr. priezvisko otca a syna). Pri rovnakých priezviskách pokrvne nepríbuzných osôb sa uvažuje o použití mena na označenie rozličných objektov. V obidvoch prípadoch však možno hovoriť o **polyreferencii**.

Ak sa teda v onomastickej teórii pri antroponymách rozlišuje polysémia a použitie mena na označenie rozličných objektov (tu nie je k dispozícii jednoslovný termín), v skupine PR možno cum grano salis uvažovať o faktore konštrukčnej príbuznosti/nepříbuznosti. Za polyreferenčné jednotky označujúce konštrukčne nepríbuzné rušňové rady možno považovať prezývky *Princezná* (celý rad 263 a jeden rušeň radu 830, konkrétne 830.237), *Pomaranč* (rad 775 aj 110). Ako polyreferenčné jednotky označujúce konštrukčne príbuzné rušňové rady možno hodnotiť napr. prezývky *Peršing* (rady 163, 363), *Šestkolák* (rady 181, 182, 183), *Pantograf* (rady 460, 560).

Literatúra:

BLANÁR, Vincent: Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii.) Bratislava: Veda 1996. 250 s.

FURDÍK, Juraj: Teória motivácie v lexikálnej zásobe. Ed. M. Ološtiak. Košice: Vydavateľstvo LG 2008. 95 s.

DOLNÍK, Juraj: Princíp iracionality vo frazéme. In: Frazeologické štúdie. V. Princípy lingvistickej analýzy vo frazeológii. Eds. D. Baláková – P. Ďurčo. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta 2007, s. 58 – 69.

GÁLISOVÁ, Anna: K sociolektom vybraných alternatívnych a marginálnych kultúr. In: Jazykovedný časopis, 2002, roč. 53, č. 2, s. 97 – 110.

GÁLISOVÁ, Anna: Poznámky ku komunikačnému registru hráčov kartových hier. In: Varia. XVI. V tlači.

HUBÁČEK, Jaroslav: O českých slanzích. 2. dopl. a preprac. vyd. Ostrava: Profil 1981. 216 s.

KLIMEŠ, Lumír: Slangová vlastní jména. In: Zpravodaj místopisné komise ČSAV, 1968, roč. 9, s. 363 – 373.

KONEČNÁ, Hana: Znáte *šotouše*? In: Naše řeč, 2008, roč. 91, č. 5, s. 269 – 271.

PATRÁŠ, Vladimír: Sekundárne pomenovania (prezývky) a ich sociolingvistický rozmer vo formalizovaných mikrospoločenstvách. In: Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolingvistica Slovaca. 2. Red. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1996, s. 45 – 56.

SLANČOVÁ, Daniela: Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 1999. 224 + 52 s.

ŠRÁMEK, Rudolf: Úvod do obecné onomastiky. Brno: Masarykova univerzita 1999. 191 s. + 19 s. mapové prílohy.

ZÁKUTNÝ, Zdeněk: Soupis slangových pojmenování lokomotiv a motorových vozů v Severočeském kraji. In: Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj místopisné komise ČSAV), 1987, roč. 28, s. 123 – 135.

Internetové zdroje:

[I-1] <<http://www.vlaky.net/servis/sprava.asp?lang=1&id=15>> [15. 5. 2009]

[I-2] <<http://www.vlaky.net/servis/sprava.asp?lang=1&id=25>> [15. 5. 2009]

[I-3] <<http://www.railpage.net/modules/wiwimod/index.php?page=Prez%FDvky+elektrick%FDch+ru%9A%F2ov+a+jednotiek&back=%8Eelezni%E8n%E9+prez%FDvky>> [15. 5. 2009]

[I-4] <<http://www.railpage.net/modules/wiwimod/index.php?page=Prez%FDvky+motorov%FDch+ru%9A%F2ov,+voz%F2ov+a+jednotiek&back=%8Eelezni%E8n%E9+prez%FDvky>> [15. 5. 2009]

[I-5] <<http://www.railpage.net/modules/wiwimod/index.php?page=Prez%FDvky+parn%FDch+ru%9A%F2ov&back=%8Eelezni%E8n%E9+prez%FDvky>> [15. 5. 2009]

[I-6] <www.vlaky.net>

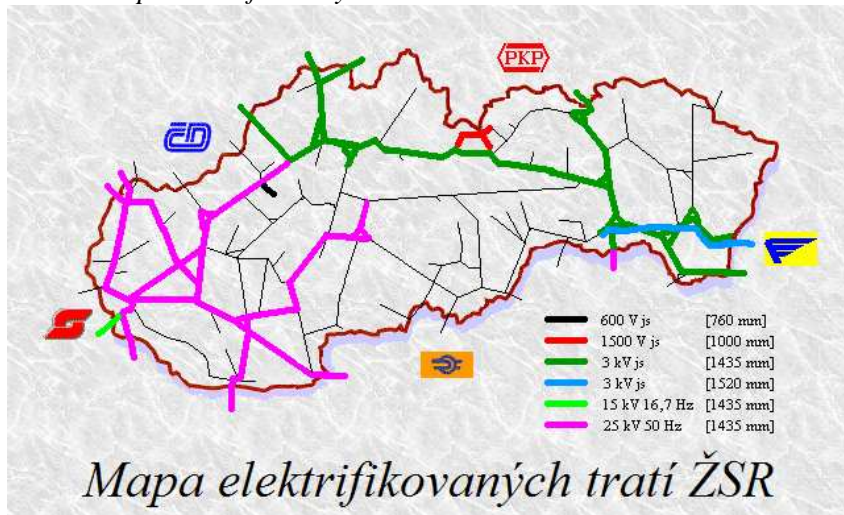
[I-7] <<http://www.zelpage.cz/>>

[I-8] <<http://www.railpage.net/modules/news/>>

- [I-9] <<http://www.zeleznicne.info/>>
- [I-10] <<http://www.vlaky.net/servis/sprava.asp?lang=1&id=13>>
- [I-11] <http://www.vlaky.net/servis/galerie_clen.asp?lang=1&str=36> [16. 8. 2009.]
- [I-12] <http://www.kalanys.com/?sid=cz_pribeh> [16. 8. 2009.]
- [I-13] ZLINSKÝ, Zbyněk: Značení našich železničních hnacích vozidel (1). Dostupné na: <<http://www.vlaky.net/zeleznice/spravy/002532-Znaceni-nasich-zeleznicnich-hnacich-vozidel-1.asp>> [16. 8. 2009].
- [I-14] ZLINSKÝ, Zbyněk: Značení našich železničních hnacích vozidel (2). Dostupné na: <<http://www.vlaky.net/zeleznice/spravy/002580-Znaceni-nasich-zeleznicnich-hnacich-vozidel-2.asp>> [16. 8. 2009].
- [I-15] ZLINSKÝ, Zbyněk: Značení našich železničních hnacích vozidel (3). Dostupné na: <<http://www.vlaky.net/zeleznice/spravy/002605-Znaceni-nasich-zeleznicnich-hnacich-vozidel-3.asp>> [16. 8. 2009].
- [I-16] Označovanie koľajových vozidiel I. – niečo z histórie a Kryšpínovo označenie. Dostupné na: <<http://www.zeleznicne.info/view.php?cisloclanku=2008050010>> [15. 8. 2009].
- [I-17] Označovanie koľajových vozidiel II. <<http://www.zeleznicne.info/view.php?navezclanku=oznacovanie-kolajovych-vozidiel-ii-br&cisloclanku=2008050011>> [15. 8. 2009]
- [I-18] Mená, priezviská alebo prezývky? 1. časť. Dostupné na: <<http://zeleznica.railnet.sk/modules/AMS/article.php?storyid=212>> [1. 12. 2008].
- [I-19] Mená, priezviská alebo prezývky? 2. časť. Dostupné na: <<http://zeleznica.railnet.sk/modules/AMS/article.php?storyid=213>> [1. 12. 2008].
- [I-20] Mená, priezviská alebo prezývky? 3. časť. Dostupné na: <<http://zeleznica.railnet.sk/modules/AMS/article.php?storyid=226>> [1. 12. 2008].
- [I-21] Farebná schéma ZSSK dnes oslavuje už svoje druhé výročie. <<http://vlakyfobbi.blog.cz/0804/farebna-schema-zssk-dnes-oslavuje-uz-svoje-druhe-vyrocie>> [1. 12. 2009].
- [I-22] <<http://www.railpage.net/modules/news/article.php?storyid=1416>> [17. 8. 2009].
- [I-23] <<http://www.railpage.net/modules/news/article.php?storyid=1859>> [17. 8. 2009].
- [I-24] <<http://www.zeleznicne.info/view.php?cisloclanku=2008050010>> [15. 8. 2009].
- [I-25] <<http://www.railpage.net/modules/wiwimod/index.php?page=Usporiadania+n%E1prav&back=Domovsk%E1+str%E1nka>> [15. 8. 2009].

Obrazová príloha

Obr. 1. Mapa elektrifikovaných tratí ŽSR

Zdroj: <<http://www.rail.sk/skhist/elektr.htm>> [1. 12. 2008]

Obr. 2. Náter elektrických rušňov s jednosmernou trakciou (3kV)

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&page=3&id=7#>> [1. 12. 2008]

Obr. 3. Náter elektrických rušňov so striedavou trakciou (25 kV, 50 Hz)

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=9#>> [1. 12. 2008]

Obr. 4. Náter viacsystémových elektrických rušňov (s jednosmernou aj striedavou trakciou)

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&page=5&id=16#>> [1. 12. 2008]

Obr. 5. Nová farebná schéma ZSSK, tzv. Blonski

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&page=3&id=7#>> [1. 12. 2008]

Obr. 6. Reklamný náter – Spoločná zdravotná poisťovňa, a. s. (rušeň 362.002)

Zdroj: <<http://www.railpage.net/modules/news/article.php?storyid=1859>> [1. 12. 2008]

Obr. 7. Reklamný náter – Coca-Cola (rušeň 362.015)

Zdroj: <<http://www.railpage.net/modules/xcgai/displayimage.php?pid=1420&album=32&pos=96&extaname>> [1. 12. 2008]

Obr. 8. Konotačný typ PR – Bobina

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=79#>> [1. 12. 2008]

Obr. 9. Konotačný typ PR – Cecilka; „exteriérový“ typ prezývky – Šesťkolák

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=28#>> [1. 12. 2008]

Obr. 10. „Exteriérový“ typ prezývky – Laminátka

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=8#>> [1. 12. 2008]

Obr. 11. „Exteriérový“ typ prezývky – Plecháč

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=29#>> [1. 12. 2008]

Obr. 12. „Exteriérový“ typ prezývky – Banán

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=25#>> [16. 8. 2009]

Obr. 13. Rušeň radu 754

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&page=4&id=14#>> [1. 12. 2008]

Obr. 14. Motorový vozeň radu 810

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=21&sort=&page=1#>> [1. 12. 2008]

Obr. 15. Rušeň radu 371, 372 – Bastard

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=31#>> [1. 12. 2008]

Obr. 16. Rušeň radu 773 – Somár, Veľký somár

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=174#>> [1. 12. 2008]

Obr. 17. Rušeň radu 725, 726 – Karkulka

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=282#>> [16. 8. 2009]

Obr. 18. Rušeň radu 751 – Bardotka, Cecaña

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&page=4&id=38#>> [16. 8. 2009]

Obr. 19. Rušeň radu 111 – Žehlička

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&id=46#>> [16. 8. 2009]

Obr. 20. Rušeň radu 131 – Dvojička, Dvojča, Dupliak, Stereo

Zdroj: <<http://www.vlaky.net/servis/galeria.asp?lang=1&page=2&id=24#>> [16. 8. 2009]